Контрольный экземпляр

Массе а мехкий пролетареш, вIашагIкхета!

СЕРДАЛО

СОВЕТСКИ СОЮЗА КОММУНИСТИЧЕСКИ ПАРТЕ НОХЧ-ГIАЛГIАЙ ОБКОМА, НОХЧ-ГIАЛГIАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТЕИ МИНИСТРИЙ СОВЕТЕИ ОРГАН

«СВЕТ» Орган Чечено-Ингушского обкома КПСС, Верховного Совета и Совета Министров ЧИАССР

Газет арадувл 1923 шера денз ★ ШОАТТА, 6 ФЕВРАЛЬ, 1988 ШУ. ★ № 16 (17519). ★ Мах 3 коп.

ТАХАН НОМЕРЕ:

Назрановски трикотажни фабрика коллективо ханал хьалха кхоачашъяьй шийтталагIча пятилетка хьалхарча шин шера план. Укхаза дикагIчарех лоархIаш я Балхаева Лидфа керте латтача № 1 йолча цехера Дзарасова Хадизята кулгалду ялхлагIа, Колоева Аза керте латта ворхIлагIа, Лолохоева Любас кулгалду бархIалагIа конвейераш тIара комсомольско-кагирхой коллективаш.

Балха заданеш даим тIехкхоачашъеш хиларо аьттув балийтаб цар ши-кхо бутт ханал хьалха планаш кхоачашъе. Масала, Колоева Азас кулгалдеча мехкараша 12-ча сентябре рапорт делар шин шера план кхоачашъярах. Яхье хьалхалаттарех ба Евлоева Хьулимат, Зангиева Яха, Дерсигова Диба, кхыбараш.

СУРТА ТIА: цехерча гIулакхех дувцаш ба Д. Дерсигован (аьрдехьаръяр) цеха начальник Л. Балхаеван.

Р. АУШЕВА сурт.

КПСС ЦК Политбюро

4 февраде хиннача заседане КПСС ЦК Политбюрос дийцар юкъерчеи лакхерчеи школе перестройка мишта еш я хьожаргйола КПСС ЦК аргIанара Пленум ярца дувзаденна дош.

Заседане итогаш йир 1987 шера центральни экономически органий, СССР министерствайи ведомствайи организационни структураш эргаяхара, союзни республикаш эргаяхара, союзни республикашка генеральни схемаш оттаяра хьакъехьа баьча балха. Белгалдаьккхар, производственни сфера дукхача доакъошка парте XXVII съездеи КПСС ЦК июньски (1987 ш.) Пленумеи решенешка хьежжа доал дара кердача структурашка бовлаш хилар. Из деш кIезиглу центреи республикашкеи министерствашеи а ведомствашеи а, доал дара персонал кIезигъе лерхI, хьахул керда хозрасчетни производственни Iилма-производственни объединенеш.

Эргаяьхай планови, снабженчески, финансово-банковски, доал деча кхыча центральни органий функцеши аппарати. Перестройка еча хана хьахул кулгалдара экономически методех тIех пайда эцара эша хиланза даргдоаца организационни хьалаш.

Теркам тIабахийтаб центре а иштта моттигашка а халкъа боахама доал делга эргадаьккха тоадара дIахо беча балха тIа радикальни экономически реформа принципаш хадданза кхоачашъе, пачхахьалкхен предприятех дола закон цIенхаштта чакхдаккха, отраслевии территориальнии доал дара органий эффективни воздействи езаш хилара. Министерствашеи ведомствашеи цIенхаштта лелае еза предприятеи бокъонаш цар боахама йиззача расчетеи самофинансированеи хьалашка шоай таронех ма могга боккхагIа пайда эцаргболаш. Белгалдаьккхар, доал дара генеральни схемаш союзни республикаш шоай лоIаме хулга шердеши бехктокхам лакхбеши оттаяь хила езилга.

Политбюрос хьежа а хьежа могайнр СЭВ членаш долча мехкашца беча арахьарча экономически балхах предприятешка кхоачача переводной сомашта производственно-технически лаьрхIача продукце оптови торговли СССР-е вIаштIехьъяккхарах йола предложени. Белгалдаьккхад вежарашха долча мехкашца вIаши пайдане экономически цIана къахьегилга шердара из лоархIаме хилар.

Заседане хьежар капитальни гIишлош хьалъелга тоадареи уж материальни ресурсашца Iалашъяреи дешай хьакъехьара партеи правительстван решенеш мишта кхоачашъю. Белгалдаьккхад, КПСС XXVII съезде оттаяь гIишлош хьалъечара инвестиционни политика цхьайолча моттигашка лерргIа кхоачаш ца еш хилар. ДIахо хьош я производственни лаьрхIа керда хьалъе йолаю дуккха гIишлош планашта ца йоагIаш юкъе кхахьара практика. Яь яланза йолча гIишлой боарамаш хIанз а доккхий да, нах чубаха цIенош, социальнии культурно-бытовойи гIулакхашха йола объекташ, индустреи агропромышленни комплексаи хьалхарча аргIанара гIишлош хьалъеча чIоаггIа эша йоккхий материальни ресурсаш юхаувз цо. Ледара лаьгIлу гIишлон производства материалоемкость, кIезига йоакхо ю рузкъан кхоми хьурмати дара.

СССР Госплана, СССР Госстройна тIадилад гIишлош хьалъяра нормативни база хувцареи чIоагIъяреи, капитальни вложеней эффективность лакхъяра, производственни мощносташи объекташи хьалъяра ханаш лоацъяра боахама механизма ю воздействи лакхъяра хьадда дола гIулакхаш оттаделга.

ССР Союзеи союзни республикайи уголовни законодательство эргадаьккха тоадарца ювзаенна предложенеш кийчъяра дечох болча хоамага ла а дийгIа, Политбюрос белгалдаьккхар, из деш демократизма принципаш лерргIа чакхъяхар, зулам дарах бола бехктокхам дIабаккха йиш йоацаш хилар, нийсхой гуманизми боккха лоархIам болаш хилар. Обществона кхераме хилара боарамга хьежжа зуламашта кхы а хаьддагIа доазонаш увттаде, хIаьта иштта лоадам боаца зуламаш даьча наха чубохкарца дувзаденна доаца таIазараш делга шерде лерхIащ долаш дола уголовни законодательство хувцара хьакъехьара болх дIахо бара керттера лостамаш къоастадир. ХIаьта цунца цхьана белгалдаьккхад, доккхий зуламаш даьраш цIенхаштта бехктокхаме озанза баргбоацилга.

Политбюрос могайнр Э. А. Шеварднадзе ФРГ-ен Испанеи яьча официальни визитий итогаш. Дика а хеташ белгалдаьккхар Советски Союзаи ФРГ-анеи юкъерча гIулакхий керда оагIув хьаелла, из конструктивни чулоацамца хьалйиза кийча хилар. Из доагIа кхерамзлени герз дIадаккхареи проблемаш юкъе а йохийташ вIаши политически гIулакхий даькъе а дIахо йодача хана гIулакхацара бувзамаши шин оагIорча отношеней массе лостамашкара контакташи шеръяра дешай хьакъехьа а.

Мадриде хиннача переговорашеи беседашеи чIоагIдир экономически, Iилма-технически, культурни сферашка вIаши цхьана къахьегилга лакх а деш, массе а боарамашкара политически контакташ шеръяра эша дика таронаш йолаш хилар.

Белгалдаьккхар дунен халкъашта юкъера гIулакхаш дегIаахара хIанзарча этапе Европе тешамеи цхьана къахьегареи климат хьахилийтара, Малхбузерча мехкашцара дика диалог а вIаши дола гIулакхаш а континентера кхохкам мелбара, кердача лагIа тIа йоала унахцIена тенденцеш чIоагIъяра, тIема вIаши духьалъоттара боарам лохбара, тIема кхоачамаши герзи кIезигдара цхьана ду гIулакхаш къаьстта лоархIаме хилар.

Могайнр А. А. Громыко, Е. К. Лигачева, Э. А. Шеварднадзе СЕПГ ЦК членаца, ГДР кхыча мехкашцарча гIулакхий министраца О. Фишерца из СССР-е официальни доттагIала визитагIа волча хана хиннача беседайи переговорийи итогаш.

КПСС ЦК Политбюро заседане дийцар партийнии пачхахьалкхени вахара, советски арахьара политика дIаяхьара цхьадола кхы дешаш, цар хьакъехьара решенеш тIа а ийцар.

ЭКОНОМИЧЕСКИ РЕФОРМА:
фу хьахьекхар бетта баьча балхо

Укх шера цхьоалагIча январе денз шоаш-шоашта финансировани яреи йиззача хозрасчетеи кердача системага а яьина, болх беш я Нохч-ГIалгIай республикера 97 промышленни предприяте коллектив. Ерригa промышленность хьаийцача, арахецача товарни продукцех 83,1 процент яр цар хьаеш я, хIаьта шоай потребителашта поставкаш яра долча договорни декхарех цар еш яр 91,5 процент я. Царех дукхагIйола коллективаш рентабельно а пачхахьалкхенна пайда беш а къахьегаш я. ХIаьта цхьараш шоаш-шоашта финансировани яреи йиззача хозрасчетеи системага ялара ханнахьеи лерттIеи кийчо ца ярах пачхахьалкхенна зе деш, лоха рентабельность йолаш, планаш кхоачаш ца еш болх беш я. Кердача системагIа беш бола шоай болх дIахо тоабелга цу предприятей коллективех тийша да.

Тахан оаха дувц дIабахача январь бетта кердача системага яьннача цхьайолча предприятеша баьча балхах, нийсденнча кхоачамбоацарех.

Кийчо ярга хьежжа

ДIабахача бетта потребителашта поставкаш яра договорни декхараш толаме кхоачашдаьд оаха. Оттабаьча боарамал дукхагIа арахийцар ийс эзар сома маьха товарни продукци, заданел тIех маьхалъяьккхар 93 эзар сом мах бола продукци. ТIехдика лоархIабир предприяте болхлой къахьегама овсарле лакхъяра, арахецача продукцега дIабода мах лохбара, пачхахьалкхенна пайда бара заданех а.

Иштта толамаш даха тха вIаштIехьдаьлар йиззача хозрасчетеи ше-шийна финансировани яреи кердача системага ялара хьалхагIе предприяте коллективо дика кийчо ярах. Берригa болхлой, инженерно-технически болхлой, гIулакхера нах юкъе а озаш, экономически занятеш хилар. Кердача системагIа лаьца производственни совещанеш, болхлой юкъара собранеш хилар. Цига массанена дIадовзийтар предприятена а пачхахьалкхенна а мел доккха беркат даргдолаш гIулакх да дIадоладеш дар.

— Хьалха дIанхача шерашка санна, мичча беса яь а план кхоачашъе гIерталга цIенденна дIадоаккхийташ латт тха предприяте. Тахан производства керттера хьокхам лоархI потребителашта договорни декхарех поставкаш яр, кхом бар, хьурмат дар, предприятена пайда тIабоагIаргбола наькъаш лехар. Цу хьакъе йоккхий бокъонаш еннай предприятех (объединенех) долча Законо.

Кердача хьалашка бIубенна къахьегаш йола бригадаш, участкаш, цехаш кIезига яц тха заводе. Царна юкъе а къаьстта белгалъяьлар Кузнецов Александр Юрьевич, Шевченко Юрий Павлович керте латтача цхьоалагIчеи шоллагIчеи цехий, Лухменов Валентин Николаевича кулгалдеча котельно-сварочни участка коллективаш.

Н. ПУШКАРСКАЯ,
Грозненски ремонтно-механически завода инженер-экономист.

Фуд новкъадар?

«Чечингавтотранс» территориальни объединенена чуйоагIача № 5 йолча Грозненски пассажирски автотранспортни предприяте директора заместителага Албаков Борисага массехк хаттар дир тха корреспондента.

— **МалагIа болх бир оаш кердача системагIа къахьега дIадоладалалехьа?**

— Кердача системага довлара де дезарех дийцар предприяте партбюро, профкома заседане, цул тIехьагIа — хьайийлача партийни собране, производственни совещанешка. Болхлой, юкъерча звеной кулгалхой дIакхетабеш дукха занятеш хилар.

— **Предприяте коллектива доходаш совъяргйолаш малагIа наькъаш корадаьд шоана хIанзлехьа?**

— Цу хьакъехьа цхьа-ши масал доаладергда аз. ДIадахача шера декабрь бетта тхона хезар Волгоградски автотранспорта территориальни объединене предприятешка вахтови автобусашца болхлой дIа-хьа кхувлача доходаш дукхагIа хиннай, аьнна. Цар опыт Iомаяра цига ваха хилар со. «Пика» сахьаташка иштта лела бокъо еннача водителаша предприяте коллективо чIоагIдаь а горисполкома решени яь а ахча хьател царех хIаране бутт чакхбоалача хана.

Из опыт шерра юкъейоалаеш я тха коллектив. Вахтови автобусий хIара водителага бутт болалуча хана пхиппха тума хьа а ийце, билеташ дIалу. Царца цхьана водителага дIалу горисполкома яь решени яхча предприяте кассе дIаденна хиларах дола квитанци тIа а доаллаш. Цо бокъо лу водителашта тIахьожам боацаш болх бе. Январь бетта цу методагIа болх бир 26 водитело. Цул хьалхарча хана цар шоай киса дехкаш хиннa 1300 сом предприяте кассе Iодижар. Февраль бетта 40 водитель ва цу методагIа болх беш. Эггара хьалха цу кердача методагIа болх бе болабеннарех ба дикагIбола шофераш А. Бобровский, П. Светличный, С. Алябьев, Б. Осмиев, кхыбараш. Шеко яц тIа-тIа уж санна бараш дукхагIа а хулаш предприятена хулаш йола доходаш совъяргхиларах.

ДIадахача шера 17 декабре арадаьннача «Труд» яхача газета тIа кепатехаяр «Пассажира аьттув болаш» яха статья. Цу тIа ювцар билетни система юкъера дIа а яьккха, маршрутни таксеш йолаялийтарах йола алмаатинций опыт. Пассажираш дукхагIа мичахьа хул а хьежа центральни рынкера — 20-ча участке, 6-ча микрорайоне, Дальная яхача кхаь маршрутагIа лелаш ворхI автобус-маршрутни такси я. Хьалха царех хIаране бетта кассе хьалора дар 21 тума, хIанз хьачулу 35 тума. Иштта предприятена дукхагIа доход хургйолаш наькъаш лех оаха самофинансированеи йиззача хозрасчетеи кердача системага даьлча гIоне.

ХIаьта а керда шу во дIадоладаьд оаха. Январь бетта доадаьд 21300 сахьат. Из бахьан долаш ца еш йисай 69 эзар сома маьха доходаш. Цу даькъе берригa бехк тха ба ала йиш яц. Оаха транспорт дIахьежаю тха заказчикаш — гIишлонхой а кердача системагIа болх бе болабеннаб. Уж а Iамаш боагIа дIадочун чот е. Хьалха санна, шоаттдийнахьа, кIирандийнахьа автобусашта заказ диц цар, хIана аьлча, хIанз предприяте фондера тела дезаш да ахча. Хьалха вахтови ши автобус лелаш хиннача маршрутех цаI мара лелийтац цар. Транспорто беча балха хIара сахьата учет лелаю. Долче, тха автобусашта маэшша заказчикаш бац тха хIанз. Цунца дувзаденна доходаш яра гIулакхаш а чIоагIа во да тха коллективе. Из болх тоабара керда заказчикаш лохаш да тхо. ТIаккха боаггIача боарамагIа дIагIоргба кердача системагIа беш бола болх.

Керттердар терколданзар

Ше-шийна финансировани яреи йиззача хозрасчетеи системагIа болх бе йолаеннай Нохч-ГIалгIай «Терек» яхача объединенена чуйоагIача шоллагIча мебельни фабрика коллектив. Цу гIулакха кийчо яра дукха балхаш даьдале а, дIабахача январь бетта итогаша хьахьекхар кхоачамбоацараш дукха хилар. Кхоачашъянзар пачхахьалкхен план.

Тхоай цхьоалагIча цеха коллективо дIабахача январь бетта баьча балхах кIезига дукха ала безам ба са. ДIадахача шера план дикка тIехкхоачаш а яь, заданел совгIа оаха дир пхи эзар кIаьда гIанди бIаь креслои. ХIаьта январь бетта план кхоачаш ца еш, тхона тIадисар 51 эзар сома маьха пачхахьалкхен декхар. Иштта продукци дIа ца кхоачаш йисар потребителашка. Соахка январе хиннaчул укх шера цу юкъа арахийца продукци ялх процент дукхагIа яле а лоархIадаьдац пачхахьалкхен планах. ХIаьта оаха хьадаьчох мара лац тхона алапи а премии а. ТIеххьарчунга-м дог доахилга дац, хIаьта январь бетта ийца алапеш а кIезига хилар.

ХIана нийсденнад из? Болхлой собранеш еш, занятеш чакхйоахаш, лекцеш ешаш, беседаш еш объединене генеральни директора экономически дешашта волча заместитела Есиев Султана, объединени профкома председатела Чокаев Вахас, фабрика директора Мацаев Шахида дIакхетабир болхлой кердача системах. Цул совгIа, аттестаци йир болхлошта а инженерно-технически болхлошта а. Цхьабакъда, цар теркал ца еш йитар керттера проблемаш, чакхъяха еза организационно-технически мероприятеш. Морально а физически а тишъенна оборудовани я тха цехе латтар. Таханарча дийнахьа капитальни ремонте латт бархI сушильни камера. Иштта кхоачамбоацараш да обойни отделене. Уж дешаш хьалхагIе тха кулгалхоша къоастадаьдаларе, хIанз корзагIбаьина хьувза безаргбацар цар. Ший ханнахьа Iомаянзар цар кердача системагIа болх беча предприятей опыт. Долче, ах-астагIа а лелхаш, кердача шера ший болх дIаболабаьб тха коллективо.

Кердача системо хьалхашка оттадаь декхараш толамца кхоачашде низ кхоачаргболаш я тха цеха коллектив. Дуккхача хана денз пачхахьалкхен план а тIаийца декхараш а тIеххкхоачашдеш хьайоагIаш я цехера ерригa бригадаш, сменаш. Долче, цар низ кхоачаргба тIадиса декхараш тIера дIа а доахаш, боаггIача боарамагIа болх дIабахийта. Цхьабакъда, цу гIулакха мел эшар Iалашде деза кулгалхоша.

А. ЛОРСАНОВ,
«Терек» яхача производственни мебельно-дахчан хIамаш еча объединене шоллагIча мебельни фабрика цеха начальник.

Яхьа дневник

ЛАЬРХIАР КХОАЧАШДУ

ДIадахача шерашка «Малгобекский» совхозе эггара вогIа латтар хьайбаш леладара гIулакх. Гаьнна кхоачашйицар шура, дулх даккхара планаш, эсала яр фермай материальни база, эшачул тоъал кIезигагIа Iалашдора хIара шера доакъар. Цхьабакъда, боахаме керда кулгалхо А. Картоев хьожаваьчул тIехьагIа бокъонца хувцадала доладелар гIулакх. Цо керттера теркам тIабахийтар йIаьхача хана дика а шортта а хьайбай продукци яккхара аьттув луш дола хьалаш хьадара.

ДIадахача шера боахаме а районерча фермашта юкъе а хьалхара моттиг яьккхар укхазарча № 1 йолча ферма коллективо. План 2300 йолаш, хIара кхоабача Iаттагара 2503 килограмм шура яьккхар. Дояркаша шоаш тIаийца социалистически декхараш а тIеххкхоачашдир. ЛаьрхIачул ткъаь кхоъ тонн дукхагIа дулх деккар пачхахьалкхенга.

Бакъда, бокъонца дола толамаш даьхад укхазарча дояркаша карарча шера хьалхарча бетта. План 186 центнер йолаш январе цар яьккхай 477 центнер шура! ХIара кхоабача Iаттагара 7,7 килограмм йоаккх из. соахка укх хана хиннaчунца нийсйича дукха хIама ца эшаш цозза дукхагIа.

ДЕША ДАЙ БАЦ

Малгобекски района ГI. Ахриева цIерагIча совхоза хьайбаш леладераш соахка планагIа хIара бIаь Iатта тIехьа 85 Iасилг хьалкхеде дезаш бар. Кхы а лакхагIа дар тIаийца социалистически декхараш. Цхьабакъда, шу чакхдоалача хана гучадаьлар из де цар аьттув баргбоацалга.

Малгобекски РАПО керттерча зоотехника Цечоев Ахьмада яхачогIа, из нийсденнад хьайбашта доаггIача тайпара Iунал ца дарах, доакъара база Iалаьмате эсала хиларах. Масала, хаIнзле а кхоачаденнад фермера ча. Из совхозе кхоачамболаш Iоадаьдацар, долчох бизза пайда а эцанзар.

Низткъа мара кхоачашйинзар ферма дояркаша дIадахача шера шура яккхара планаш. ХIаьта социалистически декхараш кхоачашдарга вIалла даха дог дацар. Массарел чIоагIагIа садуаш хIама да гIулакх укх шера вогIа хиннадеце, дикалгахьа хувца ца далар.

Iилма-технически обществай VII Ерригсоюзни съезд

Iилма-технически прогресс сихъеш мехка общественносто еш йола воздействи лакхъяра никъ бийцар 3 феврале Москве дIахо еш хиннача Iилма-технически обществай VII Ерригсоюзни съезда делегаташа. Перестройка процессашка НТО моттиг къоастаяра, цар интеллектуальни потенциал социально-экономически хувцамаш сихдара тIаерзаяра лаьрхIа йолча дискуссена юкъе дакъа лаьцар Iилманхой, инженерий, экономистий, новаторий дукха хIама ца эшшаш 13 миллионах латтача отряда викалаша.

Вай мехка кхоачашъеш йолча экономика радикальни реформа Iилма-технически общественностана хьалхашка оттадир керда декхараш. Уж мишта кхоачашду дийцар съезда трибуна тIара «Красный Октябрь» яхача Волгоградски металлургически завода инженера С. В. Васильевас, Белоруссе АН вице-президента А. В. Степаненкос, Азербайджански ССР Госплана председатела А. Н. Муталибова, СССР Госкомцен председатела В. С. Павлова, ВЦСПС председатела С. А. Шалаева, СССР Госплана председатела заместитела Г. Б. Строгонова, кхычар.

Къамаьлаш даьраша белгалдаьккхар, боахам лелабара керда принципаш практически караерзаяра къахьегама коллективашта хIанз новкъостал делга къаьстта лоархIаме хилар. НТО юххьанцарча организацеша, советашеи правленешеи хаьдда къоастае еза цу балха тIара шоай моттиг, радикальни экономически реформа кхоачашъеча хьинаре позици лаца еза. Царна могаргдар предприятей ерригача звеной боахама балха массе а оагIорахьара анализ елга шоашта хьатIаэца, цар балхий эффективность лакхъяра йола лардера рекомендацеш оттае.

Иштта новкъостал де деза дерригача кердачунца бокъонца бола а лакхера Iочу хьалхадоахаш боаца а предприятей безам хьахилара. Iилма чIоаггIа эшаш долга лакхлуш хилара Iилма-технически обществаш моттигашка хьинаре гIо деш хилар геттара лоархIаме да. ШерагIа пайда эца беза ханна йола хозрасчетни творчески коллективаш хьаяр, технически проектай общественни экспертизаш дIаяхьар, Iилма-технически идеяйи решенейи ярмаркаш вIаштIехьъяхар санна йолча кердача формаех.

Халкъа боахама керттера доакъош дегIа кхувлилга интенсивни новкъа даккхара цхьадола актуальни декхараш оттадир съезда делегаташта хьалхашка СССР Министрий Совета Председатела заместитела, СССР Министрий Совета машинаш хьаяра хьакъехьарча бюро председатела И. С. Силаева. Даймехка техника боараме цIенхаштта тIехьадусилга дIадаккхара дукха ха еннаяц вайна, аьнна белгалдаьккхар цо. Перестройка динамикас дIадех кердача техника дикален дукхален дешаш цхьан ханна къоастаделга.

Съезде хьоадир мехка образоване системана Iилма-технически обществаша кхы а хьинаре влияни яра дош. Цунца дувзаденна Тульски политехнически института профессора И. А. Смарагдова, Латве Компарте Даугавпилсски горкома секретара Э. М. Петлаха, Эстоне Iилмай Академе информатикаи технически физикаи отделене академика — секретара Э. Х. Тыугус, кхыча делегаташа шоаш къамаьлаш деш дийцар хадданза йолча образоване центраш хьаяра опытах, компьюторни грамотность дIайоаржаяра, экономически дешара пайдане формаш лахара юкъе НТО-с дакъа лацанза даргдоацаш хиларах.

Iилма-технически обществай балха эффективность лакхъяра наькъаш дувцаш кIезига предложенеш йоалаянзар цар организаци, структура, балха формаши методаши эргаяьха тоаярах. Белгалдаьккхар, СССР Iилманхойи инженерийи союз хьаяро ведомственность дIаяккха йиш хулийтаргхилар — НТО хьа ма яьийн отраслеви принципагIа. Цунца цхьана белгалдаьккхар, союз обществана метта отта ца езилга, административно-командни системерча традицешка обществай долча гIулакхашка ший тайпара йола министерство хила ца езилга. НТО-е хьаеча Iилма-технически гIулакхаш дара йолча центрий юридически статусах дола дош гIоттадир, технически творчества материальни база тоаянза яргйоацаш хиларах дийцар. Съезд хьожаш долча уставах лаьца яр дукха предложенеш.

Съезда делегаташка моаршал делар доазол дехьара баьхкача хьаьшаша.

Съездо шоллагIча дийнахьа баьча балха юкъе дакъа лаьцар КПСС ЦК секретара Г. П. Разумовске.

* * *

Мохк социально-экономически дегIаухилга сихдара юкъе Iилма-технически общественносто лоаца дакъа мишта доккхагIа хулийтаргда — из дош дар 4 феврале Йоккхача Кремлевски дворецe чакхъяьннача Iилма-технически обществай VII Ерригсоюзни съезда доакъашхой теркама юкъамоттиге лаьттар.

(ДIахододар шоллагIча оагIо тIа).

(ДIахододар шоллагIча оагIо тIа).

Ден повестке—перестройках йола отчет

ХАРЦАХЬАРЧА ГIУЛАКХАШТА ДУХЬАЛЕ ЦА ЯР ХIАНЗ А ЧIОАГIА ДА

Кулгалдара кадраш хьахержачара протекционизм, гаргалон бувзамаш, хьоашала тIагIолла леладер хIанз а дIадаьннадац, цо перестройкана новкъарле ю, йоахар КПСС Нохч-ГIалгIай обкома пленуме.

Къамаьла, критически анализа керттердар фу дар? Докладчика, КПСС обкома хьалхарча секретара В. Фотеева долаш дар ма дарра дувцар: «Шийн балха тахханарча дено дIадехарий лакхаленгара мах беш, КПСС обкома бюрос лерхIачох, дикагIча оагIорахьа хувцамаш хила долалуш мара дац партийни, советски, профсоюзни органий балха кулгалдеча, боахамий кулгалхошта новкъостал деча, цар бехктокхам айбеча».

. ХIаьта цо хьагойт хьал иштта оттара бахьан: КПСС обкома бюро кадрови политика чакхйоаккхачара гIалаташ.

Масал доаладара хьаэцаргья вай экономика юртбоахама сектор. Мехка кхыча регионашкара дотаце порядкагIа республике дукха дулх, шура, фуаш хьачукхухь. Из лаьтта леладара культура лоха хиларах, хьайбай боахам тесса битарах хьахиннар да. ХIаьта из шийн аргIагIа боахама болхлой бехктокхаме ца хиларах, республика Госагропроме баьржача кадрови кегарах хьахиннад. Пхе шера Нохч-ГIалгIайчене колхозий председателаш хувцалга 122 процентага кхаьчад. Кхы дикагIа дац совхозий директораш хувцачара гIулакх а.

— ХIанзалца хьа уж кадраш, — аьлар НГIАССР Лакхехьарча Совета Президиума председатела Х. Бокова, — бюро къаьст-къаьстача члений монополи йолаш хиннай, юхебисарий «керда хержар» чIоагIвара тIехьа кулг айде бокъо мара йоацаш.

Оратора «монополисташ» ба яхараш малаш ба? Уж обкома шоллагIа секретарь Д. Завгаеви, автономии республика Госагропрома председатель А. Воронкини ба. Цо даь къамаьл кхыча коммунистий дага хинначунца вIашка доагIаш дар. Массанена а ховш да кулгалдара гIулакхаш тIа нах хьежабар протекционизма, кланово - родови бувзамашта, хьоашала тIагIолла делга. Ховш деций, цхьан цIен нах кулгалдара балхашка болаш дукха дезалаш болга?

Массанена а ховш да кадрови политикера гIалаташи кхоачамбоацараши эггара хьалхарча аргIагIа партийни комитеташа цу лостамагIа беча балхаца бувзам болаш а цунца белгалдоалаш а долга. Долче, шийх тийша дIаденна гIулакх цо е вокх кулгалхочо, е советски болхлочо толхадарах доагIар цIенхаштта партийни органагара бIарчча а хаьдда а аьлча цу балха тIа вахийта из могаваьчунгара хьадеха доагIа. Фуд хIаьта бокъонца хулаш дар? Ховш ма хиллара, ца йоагIа кандидатура оттаярах бехке волчоа цхьаккха таIазар дац. Цо шийн хьаштдар деча кхоачаву, цаI доацаш дувцац республике министра, ресторана директора, колхоза председателя, совхоза директора, хIаьта иштта, кхыболча балха тIа водаш хилча къайлагIа оттабаь «мах» ба, яхаш.

Цу ситуацеца дувзаденна пленуме укх тайпара хаттар оттадир: хIаьта малагIча принципех хорж парте горкомий, райкомий секреташ? Мала, хьанца дагавоал уж балха тIа бохийтача хана? Балха тIа вахийтара шиъ кхоъ претендент а оттаваь хIара кандидата нравственни оагIонаш а цунах доахка гIулакхаш а шерра дувца а дувцаш харжара система чIоагIъйича фу дар-хьогI?

Пленуме укх тайпара масалаш кхувлар. Дукххача шерашка «Грознефтеоргсинтез» объединене генеральни директора В. Мельниченкона паччахьалкхен планаш кхоачаш ца ярах, дикал лоха йола продукци арахецарах чIоагIа критика йора. Цхьабакъда, критика вIалла дIалаташ яцар. Обкома секретарь хинна В. Дмитриенкои горкома хьалхара секретарь В. Куценкои шийн гIулакхех ца лоархIавеча кулгалхочун сий хьаллаца гIийртар. ТIехьарча областной партийни конференце В. Мельниченко обкома членалла хержар, тIаккха НГIАССР Лакхехьарча Совета депутаталла. ХIаьта генеральни директор боарам боаццаш куц доаца гIулакхаш леладьчул тIехьагIа мара балхара мукъавалийтанзар. ХIаьта опекунаш мел бехктокхаме ба? Дала жоп дац. Из-м цига хинна а Iац.

КПСС обкома организационно - партийни балха отдела заведующега А. Шаршавыхга Гудермеса коммунисташца - машиннаькъахошца вIашагIкхетар долча хана хаттар дир: хIаьта мишта кхетаде доагIа парте Гудермесски райкома хьалхара секретарь хиннача А. Волкова хьакъехьа республика кулгалхоша леладер? Шийн хана коммунисташа тешам байна саг лаьрхIар пох, хIаьта моттигерча газета тIа секретарь «могаш воацаш хиларца мукъавалийтав», аьнна хоам бир. Цу лазарах из сихха вийрзар, тIаккха республика Госагропрома председатела заместитела моттиг дIалаьцар.

Иштта цхьаькха проблема а хьагучаьлар: кадрай резерв вIаштIехьъяккхар. Духхьал обкома номенклатурагIа спискашта юкъе вихьав 2,5 эзар саг. ГIулакх практически гIа баккха безача дIатIаэттача, хьахаржа саг хилац.

Пренешка 25 саго къамаьл дир. ХIаьта хIара оратор НГIАССР Министрий Советах ала хIама доацаш висанзар. Цун председатель М. Керимов цу дийнахьа шийн тайпара «именинник» вар. Масала, доклада тIа йоахар, М. Керимовна мерзденнад автономии республика социально - экономически дегIакхувлара кIезига влияни еш йола цхьайолча хана дукхха сахьаташ дIалоаца заседанеши совещанеши дукха чакхйоахилга. ХIаьта пренешка къамаьлаш даьраша тIатехар Совмина председатела министраши кхыбола кулгалду болхлойи хьахоржача хана шийгара принципиальность ца гойталга.

Кадрови политике бехктокхам лохбарах боахаме гIалаташ дувлийта Iац. Цо хьахулийт приписканш елга, къоалаш делга, кхааш нйделга. Республика торговлеи, общественни кхачани болхлошкара ахча гулдара, кхааш ийдара бIарчча система хьахиннай. ДукхагIйолча хана дефицитни товараш складашкара оптагIа спекулянтий бе кхоач. Зуламхоех дIакхийттаб правоохранительни органий цхьабола болхлой. Цхьа бахьан доацаш дац укх тIеххьарча шин шера «къайлагIарча» экономикера доккха цхьа зулам гучадаьккха ца хилар.

ДIадахача шера нюне Грозне НГIАССР Лакхехьарча Совета сесси хилар. Цига къахьеганза йоахача доходашца къовсам лоаттабара дош дийцар («Советская Россия» яхача газето цу сессера критически отчета кепатехар). ХIанз пленуме яьча доклада тIа «дисциплина чIоагIъяра, къахьеганза йоахача доходашца лоаттабу къовсам чIоагIбара даьсса тIахьехамаш ду», яхаш Iоттараш йора.

Фу аргда, замечани нийса я. Цхьабакъда, сона хетачогIа из хьалхагIа а, къахьеганза доходаш йоахача цхьаккха проблема йоацаш санна хетийташ хиннача бюро членашта персонально доагIаш а ала дезар. Царга хатта доагIар: зулам дIадаккхара фу даьд цар?

М. МИХАЛЬКОВ,
(тха спец. корр.).

(Укх шера 5 февраля арадаьнна «Советская Россия» яха газета).

НАЬХА ЙОАКХО Ю

Шин-кхо шу хьалха вай республикерча промышленни предприятешта юкъе тIехьаюсачарех яр Нохч-ГIалгIай цементни завода коллектив. Дисциплина чIоагIа во хиларах лакхлацар къахьегама овсарле, кхоачашйнцар паччахьалкхен задани. Продукцега дIадодар геттара дукха дар. Цу тайпара хьал кхы ла йиш йоацалга кхетадора завода коммунисташа, къахьегама ветеранаша. Цхьабакъда, эшаш бар нах шоашта тIехьабаха ховргдола, лакха инициатива йола кулгалхой. ХIаьта, хала хете а, цу хана хинна предприяте администраци фухх дийа план е еза, яхар, мара хIама деш бацар. Дукха йора собранеши совещанеши. Бакъда, из дацар керттера де дезар...

— МоллагIча производстве гIулакхаш лерттIа дIагIоргдац истола тIа бийн а бетташ, нахагара план кхоачашъелга хьадийхадар аьнна, — йоах завода парткома секретара Дудугов Асланбека. — Эггара хьалха наха лерттIа болх бара эша хьалаш хьакхолла деза. ХIаьта шийн спецификага диллача халагIчарех я цементни производство. Цудухьа боккха лоархIам болаш да наха къахьега, салаIа лерттIа хьалаш вIаштIехьдоахалга.

Цхьа шу совгIа хьалха завода болх тоабара лаьрхIа КПСС Шалински райкомо цига директоралла Усамов Юнадни парткома секретаралла А. Дудугови хьожабир.

— Аз заводе болх бу бархIлагIа шу да. Цу юкъа укх тIеххьарча шера мара се йизза производства да йолга хоаденнадац сона, — йоах соца къамаьл деш бийдала цеха машиниста Умарова Хьавас. — Тха завода хьалхагIа хиннача кулгалхоша тха къахьегам аттача баккхара деш хIама дацар, дукхагIдола хала балхаш кулгашца дора. ХIаьта, ховш ма хиллара, юрта цхьа-ши километр гаьна уллача заводе кхыметтел столови а яцар. Тхоашца цIагIара хьабена шийла кхача буар оаха. СалаIа, Iоха лерттIа цIа дацар, кхы мел долчох-м аз дувца а дувцац...

— Цудухьа нах хIара шера бIаьсти ма яьллинге балхара дIабувлар, договорагIа къахьега ухар, — тха къамаьла юкъевоагIа цеха начальник Исмаилов Iусман. — Дика дагадоагIа сона керда директор Усамов тхо долча вена дн. Чакхваьлар из предприяте ерригача цехашка, участкашка гIолла. Духхьала ше наха бIаргавайта лелаш хиннавацар директор. Цо саббаре ладувгIар болхлой лоткъамашка, хIаьта уж дукха дар. Дукха хилаций уж кхыметтел кулг-юхь дила а лерттIа моттиг ца хилча...

— Оалаш ма хиллара, кий яьккха мара да тIавоагIаргвоацаш кегар боаллар тха завода територе тIа, — йоах транспортни цеха начальника заместитела Чалаев ХIарона. — Цудухьа коммунисташ хьалха а болаш массехк субботник чакхдаьккхар оаха. ХIанз лостам баьб цехашка, завода ерригача територе тIа. Дукккханахьа асфальт биллаб, дIаегIай гаьнаш.

Дукххача нахаца къамаьл хилар са заводе. Шоай дагардар хьанхашта хьадувцар цар. Гуш дар шоай кулгалхошта уж раьза болга.

— Оаха укхаза даь хIама дац, — йоахар соца къамаьл деш парткома секретара, — болхлой ба шоай кулгашца деррига а хьадаьр.

ХIаьта даьр кIезига дац. ХIара цеха шийн душевой, парилка, бассейн, салаIа цIа чудолаш помещенеш я. Хьажа бос бола телевизор, ловза бильярд я. Аз ма аллара, уж тайпа салаIара лаьрхIа цIенош хIара цехе а да.

Белгалдаккха дезаш да, 100 сага цкъа Iохайна хIама даа йиш йола йоккха столови а заводчанаша шоай низаца хьалъяьлга. Йоккха я столове болхлоша кийчбеча кхачан меню. Со цига нийсвеннача хана ткъаь пхийтта тайпарчадаарах латтар из. ХIаьта кера лазар долаш, моллагIа кхача баа вIаштIехьдоацачоа, къаьстта кийчбу из. Цу тайпара столове учете латташ 35 саг ва заводе.

Столове хоза, сийрда, лостам болаш я, истолаш тIа дада лоа мо кIай гаташ, кулгах хьекха салфеткаш. Нийса хургдацар наха иштта гIулакх дераш белгала ца баьхача. Царех ба повараш Л. Яхьъяева, Р. Калаева, А. Абубакарова, уборщица Я. Сагаипова, кхыбараш.

Укхаза хIама дна ваьлча, мерза хий, тайп - тайпара сокаш мала йиш йолаш витаминни бар я дехьа чу вала мара ца везаш.

— Кастта тхоай кондитерски цех хьаелларгья оаха, — йоах столове заведующе Мусаев Заьлмаха. — Цига тайп - тайпара пирожнеш, торташ хьаергья болхлой заказегIа. ХIанз чухьнахьа басар хьекхача даьннад цех чухургйола цIа.

Столовена гаьна доаццаш хьалдаьча цIагIа уйнаш тохаш воаллар массехк саг.

— Ер тха пекарни хургья, — аьлар Дудугов Асланбека, — кастта городера хьакхахьа ца езаш тхоай болхлошта маькх хулийтаргья оаха. Иштта хьаелла лаьрхIад продукташ йохкаргйолен промтоварнии тикаш, парикмахерски.

Хувцамаш, хувцамаш... Цар наьха бIуболийт шоаш хьадечох. Атта, цIаьхха хьахиннадац уж. ХIаьта а тахан дикка аттача даьннад наьха вахар, лакхъеннай къахьегама овсарле. Вай дувца дика хувцамаш хIара дийнахьа хулаш латт укхаза. Иштта, дIадахача шера нюль бетта 280 бера лаьрхIа берий беш эксплуатаце дIаеннай, укх шера шоллагIча квартале хьалдаь даргдолаш да 110 квартира йола ши цIа, кхыйола объекташ. Болхлой поселке хьайийллай музыкальни школа, дезалаш бахаш йолча общежитена ремонт яьй.

...Дика я заводе къахьегамеи производственнии дисциплина. ХIанз саг короргвац укхазара дIавала лаьрхIа, ХIаьта прогульщикаштеи лодыраштеи шоашта юкъе моттиг йоацалга коллективо дIахайта дикка ха я.

Дикача толамашца чакхдаьккхад эзар совгIа болхло къахьегаш волча предприяте 1987 шу. ПланагIа йоагIар 620 эзар тонн йолаш, цо арахийцар 644 эзар тонн цемент.

Заводера еррига цехаш, участкаш, бригадаш хозрасчетагеи шоаш-шоашта финансированни яргеи яьнна болх беш я цхьоалагIча январе денз. Цо кхы а доккхагIча толамашка шоаш кхоачабергболга кхетаду завода болхлоша.

А.-Г. УГУРЧИЕВ.

Iилма-технически обществай VII Ерригсоюзни съезд

(ДIахододар. Доалалур 1-ча оагIо тIа).

Съездо итогаш йир Iилманхой, специалистий, производства новаторий 13 миллион гаргга саг юкъе волча эскаро дIадахача пхе шера баьча балха, тIехьагIа бергболча балха стратеги а къоастайир.

Отчетни доклада тIа делегаташа даьча къамаьлаша тIа цхьа барт болаш могайир СССР Iилманхойи инженерийн обществай Союз (СССР НИО Союз) хьаярах йола предложени. Делегаташа цхьа барт болаш тIаэц ер соцам: «Общественноста дукхача наха хетар теркал а даь, СССР Iилманхойи инженерийн обществай Союз хьайола. ХIанзарча съездах СССР Iилманхойи инженерийн обществай Союза хьалхара учредительни съезд лоархIийла».

Съезда делегаташа чIоагIду СССР НТО Союза устав. Цул тIехьагIа хорж кердача Союза правлени, центральни ревизионни комисси. Правлене хиннача пленумо цун председателалла хержар академик А. Ю. Ишлинский.

(ТАСС).

НОХЧ-ГIАЛГIАЙ АССР ХАЛКЪА ТIАХЬОЖАМА КОМИТЕТЕ

БУВЗАМА ЛИНЕШ ЛОРАЕ

Дукха ха йоаццаш Нохч-ГIалгIай АССР халкъа тIахьожама комитете хиннача заседане г. Грозне бувзаме лини лораяра бокъонаш гIожа телхаярах дола дош дийцар. Цига белгалдаьккхар, тIеххьарча хана г. Грозне гIишлонийн кхычен организацеша телефонни канализационно - кабельни коммуникацеш телхаелга, хIаьта цунца республика халкъа боахама дикка зе делга, телефонни бувзама балха дикал лохъелга, бахача наха раьза боацаш йоагIаш жалобаш ухийталга.

Духхьал 1987 шера городской телефонни сета хоамах 20—600 пар бола кабельни лини 23-за толхаяьй. Из бахьан долаш 5 эзар абонент кхаь денгара 28 денга кхаччалца цхьаккха тайпа телефонни бувзам а боацаш ваьгIав. Юкъера дIалаьрхIача телефонаш болх ца беш 860 эзар телефоно - сахьат даьккхад, хIаьта цо 18 эзар сома маьха зе даьд.

Телефонни линеш дукхагIа а чIоагIагIа а телхаю гIишлон организацеша. Духхьал «Чечингражданстрой» треста Грозненски — юрташка йолча ремонтно - гIишлон управлене керттерча инженера С. М. Саиева ше бехктокхаме ца лархIарах 15 декабре Тухачевскеи Ионисианеи цIерагIа улицаш вIашагIкхетача моттигера 600 парни, кабель тийдаб. Белгалдаккха деза РСУ-на 23 октябрага кхаччалца лаьттанцара балхаш де бокъо еннаяр, аьнна. Цхьабакъда, цо из болх кIезига тIехьагIа 27 октябре дIаболабир. Шийна бокъо еннача хана а ца беш, тIехьагIа из болх кхоачашбарах Саиевна Ленински райисполкома административни комиссе 50 сом гIод техар. Цхьабакъда, 15 декабре цо юха а цхьанегара бокъо ца а йоккхаш телефонни станцера саг хьа ца а вехаш лаьттанцара балхаш ду. Цу хана кабель толхабарах 15 дийнахьа телефонни бувзам а боацаш йиссар дукхха нах баха участок, хIаьта цу гIулакхо 3800 сома маьха зе дир.

Биъ бетта геттара а сома телефонни кабель кхозза толхабаьб «Чечингражданстрой» треста № 1 йолча ремонтно - гIишлон управлене болхлоша. Телефонни станцена 2021 сом зе даьд. ДукхагIйолча хана лаьттанцара балхаш бувзама лини лораяра бокъонаш, гIишлон нормаши бокъонаши гIожа телхаеш, хIаьта, телефонни станцера саг тIа воацаш ду.

РСУ керттера инженер н. Х. А. Исаев лаьттанна кIалхара телефонни коммуникацеш телхаяра бахьанаш ма дарра довзаш вацар, иштта цо цу тайпара моттиг кхы нийса ца ялийтара де дезараш тIанийцанзар, цу гIулакха бехкебараш бехктокхаме озанзар.

Телефонни станци къаьста раьза яц «Грозмежрайводоканала» (керттера инженер н. В. Г. Михайличенко). Города хина-канализационни системе шоай балха тIа нийслуш дола кхоачамбоацараш дIа ца дахарах лаьттана кIалхарча телефонни коммуникацешта бIеха хий тIакхоач, хIаьта из бахьан долаш телефонни кабела йоккхий участкаш талх. ДIадахача шера кхозза нийсденнад цу тайпара хIама, цунах хинна 3700 сом зе управленега юхаметтаоттадайтад. Ноябрь бетта денз массехказа цу хьисапе толхаяьй Мира улицагIара телефонни канализаци, цхьабакъда, управлене хIанз а тIехьа уж кхоачамбоацараш дIадахара де дезараш тIанийцадац. ДукхагIйолча хана къаьстта организацей кулгалхой бувзама лини телха ца яйтара нийсденна кхоачамбоацараш дIадахара а де дезараш ца дарал совгIа, фуннагIа даь шоай бехках хинначоа кIалхарбовла гIертах хул. Цар цхьайолча хана, гIулакх къовсам тIа а даьккхе, арбитража къоастаде дезача кхоачаду, цунах кхы тIа зе хул. Цу дерригне а телефонни бувзам юхаметтаоттабара балхий ха йIаьхъю, хIаьта цунца абоненташ партийни, советски органашка раьза боацаш каьхаташ ухийт. ДIадахача шера телефонни коммуникацеш телхаяра шийтта гIуллакх паччахьалкхен арбитраже гIолла къоастаде дезаш хилар, хIаьта кхаь кулгалхочо мара шийн доалахьарча предприяте болхлой бехке ба ала тиганзар.

Грозненски городской телефонни сете (керттера инженер н. В. П. Чабаев) технически учет лелаелга геттара воча хьал тIа хиларахи линейно - кабельни сооруженей балха мела тIахьожам лоаттабарахи бувзама линеш лораяра бокъонаш телхаераш бехка кIалхарбувл. Из бахьан долаш шиннахьа телефонни коммуникаци толхаярах бехкебараш гучабаха мегадац.

Лаьттанца балхаш деш бувзама линеш лораяра бокъонаш гIожа толхаярах «Чечингражданстрой» треста № 1 йолча Грозненски ремонтно - гIишлон управлене керттерча инженера Х. А. Исаевнеи цу треста Грозненски - юртарча РСУ керттерча инженера С. М. Саневнеи выговораш яьй.

Телефонни кабелаш телхаергйоацаш хIама ца дарахи царна хий тIакхачийтарахи «Грозмежстройводоканал» яхача управлене керттерча инженера В. Г. Михайличенкона выговор яьй.

Иштта белгалдаккха деза, лаьттанца болх беш мел хиннача организацешка хьажа а хьежа, лаьттанна кIалхара телефонни коммуникацеш толхаяра бехкебараш цIенхаштта дисциплинарни бехктокхаме эзалга, иштта даь зе цхьадолча даькъе юхаметтаоттадара 960 сом дIадала декхарийла уж баьлга.

Технически учет лелаеча кхоачамбоацараш хиларахи лаьтта кIалхарча коммуникацешта во тIахьожам лоаттабарахи Грозненски городской телефонни сета керттера инженер В. П. Чабаев бехктокхаме оза воагIа, цхьабакъда, из цу балха тIа вайта дукха ха ца хилар теркал а даь бехк а баьккха витав.

№ 1 йолча РСУ, Грозненски-юртара РСУ, Грозненски городской ГГС, «Грозмежрайводоканал» управлене керттерча инженераша нн. Х. А. Исаева, С. М. Санева, В. П. Чабаева, В. Г. Михайличенкос шоаш кхоачамбоацараш дIадоахаш даьчох 1988 шера мае Комитете хоам бе беза.

ХЬАЛХАРА ЮХЬИГ

Пхе механизаторо цхьа эзари ши бIаьн гектара тIа тайп-тайпара юртбоахама культураш кхею Сунженски района XIX партсъезда цIерагIча колхозе. Интенсивни къахьегама звено, оал цунах цу боахаме. Болх подрядагIа бу механизатораша.

— Иштта звено вIашагIйолла дагадехар сона, — дувц колхоза председатела А. Н. Бачманова, — цкъа «Сельская жизнь» яхача газета тIара «ЦаI ялхнена хьалхара» яха статья йийшача. Цо чIоагIа теркам тIаэзар са. Цу хьакъехьа машинай коа болх беча механизаторашца дагаваьлар. Уж беррингаш а сона дукххача хана денз бовзаш къахьегама тIера, халонех ца кхераш нах бар. Бокккхача безамца ладийгIар цар аз дийцачунга. ТIеххьара ялатаи доакъараи культураш кхеяра лаьрххIа звено вIашагIйолла соцам бир оаха.

Цунна юкъебахар дикка опыт, хьинар дола механизатораш: Костин Владимир, Лижейко Николай, Панков Иван, Овсянников Георгий, Черкасов Федор. Леладе 1200 гектар хий дехкаш доаца лаьтта, цунна доалдара эша техника, кхыдар делар.

ДIадахача шера 470 гектара тIа ялата, ши бIаь — генараш, 250—горошек, бIаь —ялата лаьрхIа хьажкIаш, 180—кхытайпа бIаьсти юв культураш лелайир. ХIаьта нарядаш увттаеш болх баьча кхыча бригадел дикагIа хьокхамаш а гайтар. Масала, ялат лурчогIа хинначул 5,4 центнер, хьажкIаш — 3 центнер, горошек —12 центнер, генараш — 1,9 центнер дукхагIа чуийцар.

Иштта из коллектив вIашагIъеллачул тIехьагIа, цо беча балха тIахьожам лоаттабе ца безаш мукъаваьлар кулгалхо. АттагIа хилар учет, отчет лелае, лакхъелар къахьегама овсарле, хIаьта юртбоахама продукци яккхарга дIадодар дикка лохделар.

Хьадечун да ше волга кхета а деш ма хулла дукхагIа пайда лургболаш кхоачашбе гIерт хIаравар шийн болх. Юртбоахама культураштa доалдара эшар договорага хьежа колхоза правлене хьаца луш нийсделча, кхыметтел суде баха а кийча хул. Хьадечох дог лазар да из а.

Духхьашха цу пхенне леладе 1200 гектар хьаэцаш, цар гIулакх хургхиларах кхыметтел йоккха балха опыт яраш а дукха тешацар. ХIаьта хIанз, иштта болх бар пайдане долга гучадаьлча, шоаш а кийча ба цу хьисапе къахьега.

Кхы а цхьа хIама да. Цу пхеннех хIаравар юртбоахама культураш дика хьувкъае, цунга дIадодар лохде йиш хулийтача кердадар ха безам болаш специалисташца хадданза дагавувл хIанз, шоай экономически знанеш лакхъе гIерт.

Доккхий да укх шера цар шоашта хьалхашка оттадаь декхараш а. Масала, ялат хIара гектара тIара планал дукхагIа пхи центнер йолаш — 30 центнер чу а эцаш задани 1500 тонн йолаш—1800 тонн паччахьалкхенга дохка дош деннад. ХIаьта лаьрхIар кхоачашдергхилар кхыметтел хIанззе а гуш да. Интенсивни технологех гурахьа дIадийна деррига а — 600 гектар ялат дега тоам беш низ болаш геттара дика дегIадоагIаш да.

— Хий дехкаш долча, хIаьта дIаделехь агротехнико дIа ма деххара чудуиташ из диллача кхашка тIадаьнна гурахьа дийна ялат а дац цу звеночул дикагIа, — йоах А. Н. Бачманова. — Укх шера тхоай производство оахош финансированни еш хургйолаш болх бе доладеннад тхо.

И. ЧУНИХИН,
Сунженски РАПО болхло, СССР журналистий Союза член.

Къахьегама ресурсаш: мишта пайда эц царех

ЙИШ ЯР ДОРЕ А...

Вай республика социально-экономически дегIайоалаелга сихдара керттера лархIа дезаш да къахьегама ресурсех пайда эцалга тоадар. ШийттталагIа пятилетка йолалуча хана болх бе йиш йолча нахах къа ца хьегаш вар 130 эзар саг. Болх беш боаца нах дукха хилар Iаткъ къахьегама овсарле лакхъяра, керттера социальнии экономическии декхараш кхоачашдара. Цул совгIа, цо кIезигагIа хулийт республика къаман доход, бахача наьха хьал-торо лохъю, къа ца хьегаш доходаш йоахалга, тунеядство, спекуляци лелаелга дIадоладу. Цудухьа къахьегама ресурсех бизза пайда эцара йола проблема керттера а лоархIаш, из толаме къостаяра оарцагIаьннай республика партийни, советски, боахамий органаш, общественни организацеш, производственни коллективаш Цар белгалъяьха мероприятеш леррагIа чакх а йоахаш, сихха дегIакхувл республика производительни низаш, дукхагIа хьалъю производственни, соцкультбыта объекташ, шер а еш, керда техника увттаю болх беш йолча предприятешка, болх беш йолчар ларда тIа хьаю керда предприятеш, филиалаш, цехаш, участкаш. Белгалъяьхача мероприятей программа кхоачашъяро вIаштIехьдоалийтаргда кхы тIа а 77 эзар саг балха тIа дIанийсве.

Чакхдаьннад пятилетка хьалхара шин шу. Фуд из программа кхоачашъяра республике даьр? Цу лостамагIа карагIдийннараш кIезига дац. Из иштта хилара тешал деш дукха масалаш доаладергда вай. Укх пятилетка дIадахача шин шера ткъо процент сихагIа хьалъяьй гIишлош. Республика производительни низаш дегIакхувлача, производственни, соцкультбыта объекташ, наха чубаха цIенош хьалдеча пайда ийцаб 700 миллион сома маьхерча капитальни вложенеех. Городе Аргуне эксплуатаце дIаеннай керамзитови жагIа боаккха завод, линолеум ду цех. Керда мощносташ хьалъяра а вокхара реконструкци яра а чотагIа дукхагIа болх бе моттигаш хилийтай «Промавтоматика» НПО опытни, Карабулакски химически реагентий, радиотехнически заводашка.

Гудермесе сихбенна хьалъеш я биохимически комбинат, городе Аргун «Красный молот» завода филиал, Чир-Юрта силикатни завод, Ножай-Юрта кирпишкаш ю завод, кхыйола лоархIаме гIишлош. Цар таро хулийтаргья республика районашка баха дукхха нах кхы а балха тIа дIанийсбе. Юрташка сиха дегIаихай филиалий, цехий, гIона йолча производствай, промыслай сеть. Ер пятилетка йолаелча денз уж хьалъяьй ткъаь иттнел совгIа.

Болхлошка шин-кхаь сменагIа къахьегийтара йола программа а чакхйоаккхаш латт. Цудухьа оборудоване болх бара сменноста коэффициент дикка лакхъеннай пятилетка хьалхарча шин шера.

Экономикеи бытовой гIулакхаш деча сферей шерра юкъейоалаеш латт къахьегам вIаштIехьбаккхарен алапи телареи керда формаш. Царех я юрта боахамера бригадни дезален подряд, цIагIа беш бола болх, кооперативнии индивидуальнии къахьегара формаш дегIакхувлар. Из бахьан долаш дIадахача шин шера балха дIатарвеннав ялх эзар совгIа саг.

Белгалъяьккхача программагIа квалифицированни кадраш кийч а еш, дIахо а цу лостамагIа балхаш деш да. 1990 шерага кхачалехьа 90 профессех вола 40 эзарнел тIех вола квалифицированни болхло кийчве везаш ва, хIаьта 40 тайпа балха говзал а йолаш, бархI эзар специалист а ва кийчве везаш. Цунца дувзаденна шоззеи ахаззеи дукхагIа нах деша дIаэц вай республикерча профтехучилищешка, ши эзар совгIа саг дешаш ва вай мехкарча кхыча регионашкарча училищешка. 1987 шера Нохч-ГIалгIай паччахьалкхен университете хьайийллар промышленни математикаи физикаи керда специальносташ, вузий къаьст-къаьстача факультеташта перепрофилировани е а лерхI, иштта республике дегIаухача халкъа боахама доакъошка хьежжа говзалаш Iомае йолаергья профтехучилищешка а.

Къахьегама ресурсех дикагIа пайда эцара тIадерзадаь дукха балхаш дарах пятилетка хьалхарча шин шера республикера 20 эзар саг балха тIа дIанийсваьв. Цо вIаштIехьдалийтар экономически потенциал лакх а еш, из леррагIа дегIаухаргйолаш гIулакх де, социальни дешаш къестаделга дIадоладе, кIезиг-дукха республикера морально-политически климат тоаде. Цу юкъа тIакхийтта промышленни продукци 3,3 процент я, хIаьта юртбоахама еррига продукци— 4 процент. 1985 шерарчул дикка дукхагIа эксплуатаце дIаденнад наха чубаха цIенош, соцкультбыта объекташ.

Нах балха ца хилара йола проблема къеста а еш, уж балха тIа дIанийсбара даькъера хьалхара этап чакхъяьннай. Хаьдда йола программа тIанийцай республике, из кхоачашъяра йола керттера формаши методаши белгалъяьхай, къахьегама ресурсай учет лелаю.

Производствана юкъе къа ца хьегаш бола нах увзалга тIехьатетт хьалхарча даькъе капитальни вложенеш дIаахийта а ца езаш йола районашкарча юртий производства керда тайпаш мела дегIаахаро. Мукъа латта помещенеш хьа а лохаш, цар чу Iоехкац болх беш йолча предприятей цехаш, филиалаш, производственни участкаш. Цхьайолча хана цу гIулакха тIехьа оперативность хилац НГIАССР Министрий Совета, республикански министерствайи ведомствайи. Назрановски районе дукххача хана денз яьсса латт маьждиг чухишна помещени. Парте райкомеи райисполкомеи решенегIа цунна ремонт яьй моттигерча промышленноста министерства предприятей швейни цехаш хьаеллара. Цхьабакъда, хIанзалца хьа Министрий Совето а Минместпрома а из дош къоастадара даь хIама дац.

ГIишлон-монтажни организацеш эшаш болча квалифицированни болхлошца Iалашбаь ца хиларах, гIишлош хьалъеча цIенхашттара кхоачамбоацараш нийслу, паччахьалкхен план кхоачашйиц. ДIадахача шин шера цу гIулакха лаьрхIа хьахийца хиннача капитальни вложенеех 88 процент мара пайда ийцабац.

Республике хIанз а мела лел йолаш йолча мощностеи производственни майдехи пайда нийбелга. Машинаш еча, металлообработка, яйгачеи кхачани промышленноста доакъошка эсала латт шинкхаь сменагIа предприятешка болх а байташ, оборудованех, мощностех бизза пайда ийбара гIулакх. Укх тIеххьарча шин шера Грознерча предприятей оборудоване балха сменноста коэффициент лакх ца ярал совгIа, кхыметтел лох а еннай. ШоллагIйола сменаш йоаггIача бесса болх беш яц «Грознефтемаш», «Нефтехимзапчасть», «Трансмаш» яхача заводашка. Теплични боахамаш дегIа ца кхувларах, коллективни, бригадни дезале подрядагIа болх вIаштIехьа ца баккхарах во лел балха тIа нах дIанийсбелга юрта боахаме а. Агропромышленни комплексе, дикка дукха къахьегама ресурсаш мукъа йоллашехьа а, 1987 шера ца тоъаш ялх эзар саг вар, цу даькъе 1,2 эзар механизатор. Цудухьа юрта боахаме къахьега хьожабе безаш хул предприятей, учреждений болхлой, студенташ, дешархой. Духхьал из бахьан долаш хIара шера республике зехьа йоаеш йола ха 600 эзар сага-денага дIакхоач.

Промышленностаи транспортаи эша кадраш кийчъеча хIанз а тIехьа къоастаданза дукха дешаш да. Профориентационни болх эсала вIаштIехьбаккхарах къахьегама кхетам луча ишдержкаш нийсъялийтарах юкъера школа чакхъяьккха вола республикера цхьа эзар гаргга саг цхьаннахьа балха воацаш е деша воацаш вус хIара шера.

ЦIенхашттара кхоачамбоацараш да республикерча къахьегама ресурсашта учети анализ яра хьакъехьарча балха тIа. Дизза хьадовзийтац цу даькъера гIулакхаш. Правоохранительни органаша горрайисполкомашца цхьана де дезар дац къахьега ца ловш болча нахага болх байтара.

Политически а экономически а нийса решенеш тIанийъергья партийни, советски, боахамий органаша, нагахьа санна болхлошта сокращени еча хана керттера производство шеръяра, керда производстваш, цехаш, гIишлон участкаш хьаеллара, халкъа эша товараш дукхагIа арахецара, наха гIулкхаш ду сфераш шеръяра цар дукхагIа йоакхо йой. Уж гIулакхаш чакхдаханза даргдац. Цу даькъе шоай керттера теркам тIа а бохийташ, къахьегама потенциалах бизза пайда эцара йола экономически, эксплуатационни, социальни условеш хьахилийта декхарийла я парте горкомаш, райкомаш.

В. ЕМЕЛЬЯНОВ,
КПСС Нохч-ГIалгIай обкома промышленно-транспортни отдела инструктор.

Советски эскара 70 шу дузаш

ГIалгIай халкъа снйдола воI, граждански тIем тIа хьинаре дакъалоацаш хинна, цIеча партизанний, тIехьагIа — ЦIеча Эскара маршеви бригада, полка майра командир хинна Яндиев Ислама ЗаIам ваьв Назрановски районерча Экажкъонгий юрта 1892 шера. 1917 шера дениз Коммунистически парте член хиннав.

Из эггара хьалхарча гIалгIай цIеча партизаний отряда организатор а командир а хиннав. ГIалгIайче, Нохчиче, ХIириче контрреволюцена духьала къовсам лоаттабеча дакъалоацаш хиннав. 1920 шера Яндиева партизански отрядах ГIалгIай дошлой полк яьй, Жлоба командирхиннача дошлой корпуса чу а йоагIаш. Перекоп йоаккхача, Врангела бандех Крым мукъайоаккхача дакъалоацаш хиннай гIалгIай полк. ЦIеча Байракха орден енна хиннав Яндиев ЗаIам.

Майра командир

ЦхьоалагIа дунен тIом болабалалехьа пхи шу хьалха хиннад из. БIаьсти гота арабовла кийчлучча хана цаI мара йоаца говр а Iокхийтта енначул тIехьагIа халла, наха новкъостал а деш шоай кIезигача лаьтта дIайийна хьажкIаш а йокъал этта яйна хиннай Яндиев Ислама дезала. Цул тIехьагIа кхы де хIама а доацаш воккхагIвола воI Генардкъа балха отта ГуржегIа вахав. Цу хана Тифлисе болх беш хиннача шоай юртахочо революционера - подпольщика Албогачиев Ювсапа новкъостал а даь грузчикалла балха эттав Генардкъа, цунца цхьана Iеш а хиннав.

Дукха чоалхане йоаца заданеш а телаш революционни балха юкъе эзав Ювсапа из а. Цкъа мотт а теха подпольни организаце членаш лувца полици наха чухьежа йолаелча шаккъе а байдда Баку бахаб уж. Цул тIехьагIа Ю. Албогачиева даьча хьехарагIа Генардкъа Украине Бердянск яхача городе кхаьчав. Бакъда хадданза болх бе моттиг ца корайоагIаш цхьа юкъ яьккхай цо, кIезиг-кIезинга балхаш деш шийна дуъача хIамана оамалбеш лелаш. Цу ханна Ю. Албогачиевга гIолла цун адрес а хайна вешийна тIехьа венав ЗаIам. Из сихха моттиг а кораяь цхьан помещика имене болх бе волавеннав. Мах телаш чуIеця а нийсдаь цхьан Iеш хиннаб вежарий. Ах шу гаргга ха яьккхай цар сатийна бахаш.

Цкъа бердянски полице болхло вийнав. Цу довна бехк баь бархI шу суд а яь Харьковски каторжни набахта чувеллав Генардкъа, хIаьта цул тIехьагIа цхьа шу даьлча набахта кхайкор а лаьца веннав из.

Цу хана дика кхетадаьд ЗаIамас, хьалха шийна хийттача тайпара, берригаэрсий цхьатарра боацалга: цIагIа волча хана цунна гуш хинна эрсий урядник, е пристав санна боацаш, укхан а веший а чIоаггIа йоакхо еш, новкъостал деш, къахетаме болаш хиннаб цига цунна байза эрсий болхлой. Цул тIехьагIа кхы а чIоагIагIа гоамбеннаб цунна бIаьхий нах, кхы а дукхагIа безабеннаб паччахьа, цун Iаьдала, бIаьхийча наха духьала бола къахьегамхой. Дика кхетадаьд ЗаIамас иштта ше цхьаь волаш паччахьа Iаьдала духьала къовсам лоаттабарах аьттув баргбоацалга...

Генардкъа набахта венначул тIехьагIа шийна ахча а Iоадаь дезал болча цIаваха лерхIаш Киевски губерне Цибулевски шекар доаккхача заводе грузчикалла балха эттав из. Шийтта сахьата бIарг хьаллакха кхоа ца беш хIара денна болх бешше а подрядчикашен завода управленен эхь ца хеташ ЗаIамнйна а кхыча болхлошта а доагIар хьа ца луш, алапи кIалхьежадеш хиннад.

Из гIулакх лайнадац сиха оамал йолаш а хоарцо лоалуш воацача а ЗаIамас. Заводе эггара чIоагIагIа болх сихбеннача хана ЗаIамнйга хьалхле а йолаш болхлоша забастовка яьй алапеш тIатохари массанена гоамвенна подрядчик балхара дIаваккхари дехаш. Из динза баргбоацача эттаб завода дай. Бакъда из бахьан долаш ЗаIам массехк дийнахьа лаьца чу а велла, цигара мукъаьваьлча цхьа доаца бахьан а оттадаь балхара дIаваьккхав.

Цул тIехьагIа цхьаннахьа балха дIаэца ца тугаш, киса ахча доацаш цIаваха а эхь хеташ лелаш цхьа ха яьккхай ЗаIамас. 1914 шера аьхки ЦхьоалагIа дунен тIом хьайчаб. Балха а воацаш, наьха тайпан цIи а лелаеш полицех хьулалуш лелача ЗаIамас лаьрхIад фронте а ваха ший вахар кердача тайпара дIадолале.

Ший бокъонца йола тайпан цIи кIал а язъяь эскаре гIулакх де дIаэца, аьнна, заявлени язъяьй Яндиев ЗаIамас. Из дIаязваьв цу хана городе Ново-Георгиевске лаьттача дошлой полка командаца. Цул тIехьагIа ялх бутт баьлча зIамагIволча унтер-эпсара звани а енна фронте вахийтав из.

Фронтера хало, моцал, шелал ла езача ше кхаьчача, хIара денна боабеш бола нах, къахетам боапаш салташта эпсараша тIалоаттаду Iазап бIаргадайча чIоаггIа дехкеваьннав ЗаIам из никъ ше каралацарах, цу тIем тIа ше нийсвларах. Цхьайолча хана карабоалабаь цунна гуш хинна австрийцаш а кхыбараш санна нах хиннаб. Царех а къахеташ хиннад ЗаIамнйна. ТIем тIа волча хана дукхача хIамай уйлаш яьй цо, дуккхадараш кхетадаьд.

Бруссиловски прорыв йолаш чухьийлхача хана, хьалха а ваьнна ведда вода ЗаIамар эскадрона командир поручик Думбадзе вийначул тIехьагIа эскадрона командирал шийна дIатIаийцад ЗаIамас, хIаьта духьала латаш хинна моастагIий лелхабаь гаьна баьхаб эскадроно.

Майрал а денал а гойтарах Георгиевски жIарг а денна прапорщика звани еннай ЗаIамнйна. Салташта дукхавезаш хиннав шоай командир нийсхо йолаш, хIаранегара доагIар хьадехаш а салтий йоакхо еш а хиларах.

1917 шера паччахь воха а ваь февральски революци яьлча еррнгача фронташка салтий митингаш, собранеш йолаеннай. Цига каст-каста къамаьлаш даьд ЗаIамас большевикий оагIув хьаллоацаш. Салтий тешаш хиннаб Заамурски дошлой полка прапорщиках Яндиев ЗаIамах. Дукха ха ялалехьа из хержав 41-ча стрелкови Сибирски полка командиралла а полковой комитета членалла а.

ТIом кIордабаь, из бе безам боацаш хиннаб салтий-сибирякаш, машара тIехьа хиннаб уж, паргIато хиннай царна эшар. Цу хана фронтера юхаяьнна Яндиева полк Симферополе кхаьчача, Крымски буржуазно - националистически правительство гIертай полкацара салтий революционни матросашта духьалбаха. Цу правительствана духьала гIайттача матросех дIакхийттай полк.

Къонача Советски Россеца баь хинна машар боха а беш Украина а дIалоацаш Крымагахьа чуболабеннаб немецки бIу. Симферопола юххе немций полкашта майра духьалъэттай ЗаIамий полк, цхьабакъда, моастагIчун низ гаьнна тIех хилар бахьан долаш эшаяьй из. Цу хана Коммунистически парте член хинна ЗаIам Крымски большевистски подполье болх бе волалу.

Граждански тIом бикъбеннача хана 1918 шера аьхки дуккхача фронтех хьулалуш чакх а вувлаш Керче гIолла ГIалгIай мехка кхаьчав ЗаIам ворхI шера шийна бIарга бовнза бола гаргара нах болча. Юха а революционни балхах чувол, гIалгIай юрташка агитационни болх бе волалу. Цу шера август бетта тийшача балхах бичераховски контрреволюционни бандаш Владикавказа чухьийлхача хана Iалаьмате сиха шоай юртарча нахах дошлой отряд вIашагI а елла, цу хана контрреволюцена духьаларча къовсама кулгалдеш хиннача Россе Къулбехьен чрезвычайни комиссара Серго Орджоникидзена тIавахав Яндиев. Орджоникидзе указанегIа партизански тIом болабаьб ЗаIамий отрядо. Цул тIехьагIа дукха ха ялалехьа партизаний кхыча отрядашцеи владикавказски болхлошцеи цхьана город мукъайоаккхача дакъалоацаш хиннай, Моздока оагIорахьа Тийркал дехьа кховссалца бичераховски бандашта тIехьаяхай из отряд.

Цул тIехьагIа дукха ха ялалехьа чIоагIа герзах кийчбенна Деникина бIу чуболабеннаб Владикавказ юхаяккха, аьнна. МоастагIчоа духьалъяьннай Долакха-Юрт, ТIой-Юрт. Экажкъонгий-Юрт, СурхотIе. ЧIоагIа боккха тIом хиннаб Долакха-Юрта йисте. Эггара хьалха цига оарцагIа бахарашца хиннай ЗаIамий отряд. Цхьабакъда, низ чIоагIа хиларах деникинций каяьннай, гIалгIай юрташ моастагIчо дIалийцай, уж йоагаяьй.

Наьсарен вокзале деникинцаша гулъяьча съезде большевикашта духьала паччахьа инарала С. Мальсагова къамаьл дича лоа ца луш ЗаIамас говра тIаваггIаше а нах дукхагIа гулбеннача юккъе чу а ваха цIоагIа техад:

— Ва, гIалгIай! Вежарий! Ма тешалаш укх инарала форма тIаювхача жIале дувцачох! Мичахьа хиннав ер хIанзалца? Ткъаитт шу дала доал са, сона-м хIанз мара бIаргавайнавац ер. Шо укханна нийшад ший гIулакх телхача хана, большевикаша толхадаьд укхан гIулакх, доадаьд ираз. Ма тешалаш укханах. Большевикаша шоана яхьар паргIато я, цар шоана лаьтта лургда.

Ший къамаьл чакхдаьлча, «ДIа ма вахийта, лаьце чуволла», яхаш инарала цIогIа детташе а ший новкъостий шийца а болаш цигара дIавахав ЗаIам.. Цул тIехьагIа ший отряд юхавIашагI а теха гIалгIай лоамашка вахав из цу хана Пхьуй сеца хинна Серго Орджоникидзе волча. Наьсарен - Вокзале хиннар цунга дIадийцад ЗаIамас. ТIаккха Чрезвычайни комиссара задани еннай цунна юха а партизански тIом болабе, аьнна. Иштта бехктокхаме а говза а кхоачашъе еза задани тIема гIулакхах дика кхеташ а са дехка майра а волча ЗаIамийна, из командир волча отряда тIаюллаш хиннай С. Орджоникидзе.

Цкъа партизанашка хоам кхаьчаб Деникина эскаре гIулакх де низагIа баьха буга гIалгIай, шоай тIема гIирс а тIехьа Наьсарен - Вокзале эшелонашта тIаховшабеш латт, аьнна. Iалаьмате сиха ший сотнеца цига кхаьчав ЗаIам. Эшелона го а баь тетта бригадни командир полковник Котиев чуволча штабни вагона тIа а ваха, кхайка араваьккхача полковника нах мукъабовлийта ца тигача, духьалеяь ротмистр Добриев а вувш, берригаэпсараш лийцаб партизанаша. ТIаккха нах хьагул а баь деникинций тийша болх хьагучабоаккхаш царца къамаьл а даь гIалгIай шо-шоай цIеношка цIабахийтаб цар.

Цу тайпара хIама деникинцаша ловргдоацалга кхетадеш хиннача ЗаIамас, коммунистащца дага а ваьнна, лаьрхIад Экажкъонгий-Юрта тIабоагIача моастагIашта духьалъотта. Иштта Владикавказагахьара тIабоагIараш гаьнна духьала а яха юхатехаб ЗаIамий отрядо, бакъда, кхы а боккхагIа низ тIабенаб Грозненгахьара. Из юхатоха ца могаш партизаний тIехьашка бовла бийзаб, юрташ моастагIаша дIалийцай.

Цу шера октябрь бетта ЗаIами цун зIамагIа вола воша Хьамзати Шатой бахаб Терски цIеча повстанчески бIун командующи хинна Н. Гикало волча. ЗаIам цигара юхацIавеначул тIехьагIа гIалгIай коммунисташа агитационни болх болабаьб моастагIчо дIалийцача юрташка, хIаьта erригa гIалгIай партизански группаш ЗаIам командующи а волаш вIашагIтоха а тарденнад цар.

Цул тIехьагIа цхьа ха яьлча юхавахав ЗаIам Гикало волча, ГIалгIай партийни организаце баь болх мога а баь, Гикалос ЗаIамийна тIадиллад, парте Кавказски краевой комитетага Терски областера хьал дIадувца а дIахо бе безача балхах йола инструкцеш эца а Закавказье гIолга. «Дики дивизе» эпсара форма а тIайийха, шийца воша Хьамзат а ваьккха ГуржегIа гIолла Баку вахав ЗаIам. Цига Ахриев ГIапурага гIолла Кавказски крайкоме а ваха дIадийцад цо Нохчийчереи ГIалгIайчереи хьал. Цул тIехьагIа Кавкрайкома заданегIа форда тIа гIолла тишача лодкаца Астрахане XI ЦIеча Эскара Реввоенсовете вахийтав ЗаIам. Цига С. М. Кировеи М. К. Левандовскеи безаме тIаийцав из, хIаьта партизански отрядашта дуккха ахча а инструкцеш а нйца Баку вахав, тIаккха из берригa кхоачам а бахьаш вежарий ЯндиевгIар Шатой юхакхаьчаб. Дуача хIаман а герза а кхоачам кIезига болаш хиннача нохчийи гIалгIайи партизански отрядашта доккха новкъостал хиннад ЗаIамас денача ахчах. 1919 шу чакхдоаллаш ЦIеча Эскара низа духьале е ца могаш тIехьашкадала доладеннад деникинций Добровольчески эскар. Кхы а чIоагIагIа дегаш айденна болаш деникинций тыле тIом болабаьб ЗаIамий отрядацарча партизанаша: машиннаькъаш дохадеш, моастагIий тIема складаш, леллхийташ, йоагаеш, и. кх. дI.

1920 шера март бутт юкъекхоаччаш отрядага приказ кхаьчад, город Георгиевска юххе тIом беш долча ЦIеча Эскара новкъостал де гIо, аьнна. Цу буссе а йолаенна ЗаIамий отряд, моастагIий эша а беш шоллагIча дийнахьа саррахьа ЦIеча Эскарах дIакхийттай. Цул тIехьагIа команда хиннай Грознена гIо де отряд хьожаеш. Шин дийнахьа ши бIаь километр никъ а баь из Грозне кхаьчача гикаловски отрядо город хьалаьца хиннай.

Цхьан дийнахьа мара са ца лоIаш юха а наькъа яьннай ЗаIамий отряд: Порт-Петровск (хIанзара Махачкала) хьайоаккхалга а байдда болхача кIайбараштa никъ бехкалга а хиннад отряд хьалхашка оттадаь керда декхар. Из декхар дика кхоачашдаьд цо.

Цигара отряд ГIалгIай мехка юхацIакхаьчача Терски областа бIун командоване соцам баьб ЗаIамий отрядах ЦIеча Эскара I-гIа ГIалгIай дошлой полк е, аьнна. Иштта хьахиннай денал а майрал а гойташ дуккхача тIемех чакхваьнна Яндиев ЗаIам командир вола эггара хьалхара ЦIеча регулярни Эскара ГIалгIай полк.

1920 шера ноябрь бутт болалуш Перекоп йоаккхача а инарала Врангела бандаех Крым мукъайоаккхача а майра латаш хиннай из полк. Цул тIехьагIа Украине Махно бандаш йохаеча дакъалаьцад.

Советий Iаьдал доаккхача а граждански тIем тIа а хьинаре дакъалацарах ЦIеча байракха орден еннай ЗаIамийна, тIехьагIа Украински ССР тIема орден а еннай.

С.-Г. КОТИЕВ.

Оаха яздаьчун лерагIа

«МУЗЕЯШТА МЕТТА... ЖЕЛАШ»

Иштта корта а болаш, дIадахача шера октябрь бетта кепатехача статья тIа дувцар ГIалгIайчен лоамашка йола историе, архитектура, Iалама памятникаш йохаяра цIенхаштта кхерам тIаэтта хиларах. Из процесс тIеххьарча хана кхы а сихъеннай. Аьттув ба хIанз хьалха гаьна хиннача лоамашта атта тIакхача. — Эса тIа хьатIаотташ билла баьннаб хийцца машина гIоргйола никъ. Лоамашка чубоалаш боагIа нах. ГIалашка, элгацашка, малхарча кашмашка леладу цар жа, доахан, говраш. Исторически памятникаш саг юхеваха йиш йоацача яьхай, яхаш яздора газето.

Статья тIа белгалдаьхна цхьадола хкоачанаш дIадахара де лерхIачох язду

Нохч - ГIалгIай АССР культура министра А. Киндарова: «Къулбаседа -Кавказски перевальни машинникъи цунна эша материалаш хьатIаувзаш бола автомобильни никъи буллача шоаш моргаш кхы йоаца историе, архитектура, Iалама памятникаш хилар бакъда. Уж лораяра а царех пайда эцара а цу территоре тIа хьаю Джайрахско-Ассински историко-архитектурни а Iалама а музей - заповедник. Цунца цхьана хьаяьй Аргунски историко - архитектурни а Iалама а музей заповедник.

Буллаш латтача наькъа 200 метр гаьна яда историн культурен памятникашта реставраци а консерваци а яр духьа хIанз оттаеш я проектни - сметни документаци. Аьрзен ТкъобIаьерден яхача архитектурни комплексашта рестовраци яра проектно-сметни документаци оттаеш я «Росреставрация» института город Таганрогера Къулбаседа-Кавказски филиал.

1988 шера министерстве вIашагIйохк проектно-сметни мастерски, Iилман-реставрационни хозрасчетни участок, производственни группа. Юкъарчал а доацаш проектно-сметни документаци кийчъеш, памятникашта реставраци еш а царех пайда эцаш а хургъя уж.

Иштта дийцад Москверча, Тбилисерча, Таганрогерча, Грознерча специалистащца историн культурен памятникашта паспортизаци елга, уж балхаш дара договораш оттадаш дарца. РСФСР торен культурен памятникай Свода юкъеяхийта лаьрххIа материалаш кийчъеш я.

2000-гIа шу хьатIакхаччалца республике музеефикаци яра перспективни плана проект оттаеш я, цу юкъе гIоргья КПЖД гонахьара дукха объекташ».

ГIадвугаш да культура министерствас дайта жоп. Гуш да историе, архитектура, Iалама памятникаш лорадара укхаза цIенхашта болх бе лаьрхIалга. Цхьабакъда, ховш дац заповедни моттигашкара хьайбаш арадахара Назрановски района кулгалхой фу де дага ба. Статья кепатеха кхо бутт совгIа ха яьннаяле а, исторически моттигаш лорара шоаш де лаьрхIачох жоп денна дац цар е редакцена а е газет дешарашта а. ХIаьта уж йохаяра керттера кхерам тIатувсараш-м укхаза хьайбаш леладеш бола нах ма бий. Бакъахьа дар из гIу-

ДОАЗОЛ ДЕХЬАРА

«Бераш Iаду иразе хилийтара» — сийлахь - воаккхача кубински революционера Хосе Марте из уйла цун даьймехка кхоачаш хиннай. Халкъа Iаьдало зIамигача кубинцашта бокъонца иразе берал Iалашдаьд. Республике хьаяьй эзараш хоза берий бешамаш, школаш, пионерий дворецаш, цар наIараш мехкарча берригача зIамигача гражданашта хьайийлла я.

СУРТА ТIА: е зIамига бераш чIоагIача безамца ух Лас-Тунас яхача провинцерча шекар деча заводе хьайийллача берий беша. ХIана аьлча царца укхаза хIара дийнахьа сакъердаме заняteш чакхйоах, тайп - тайпарча ловзоргех ловз.

ТАСС фотохроника.

Наха низаш дара духьала

Юххьанца 27 декабре е лаьрхIа хинна, тIаккха январа хьалхарча деношка яьккха Иерусалимах йолча Комитета совещани 5 январе сайре тIехьа яхача хана чакхъяьлар мароккански городе Ифране. Израило дIалийцача Iарбий территорешкарча событешца дувзаденна «чрезвычайни хьал» оттарах яьча совещане балха юкъе дакъалаьцар комитета членаш йолча паччахьалкхений кхыча мехкашцарча гIулакхий министрашеи цар оахкийтача нахеи, иштта Палестина Мукъаяккхара Организаце, цун Исполкома председатель Ясир Арафат керте а волаш. Исламски конференце Организацена чуйоагIа Иерусалимах йола Комитет хьайир 1969 шера 20 шу совгIа хьалха Израило дIалаьца ислама езача моттигех цаI йола Иерусалим мукъаяккха.

Совещани хила хьалхха белгалдаьккха ма хиллара, из яьй комитета председатела Марокко короля инициативагIа. Цу эттача хьале дIалийцача лаьтташка израильски военщинас Iоухийта цIийи ду низаши соцоргдолаш долча гIулакхий цаI йолеи хьаьддан платформа, гаргарча малхбоалера проблема къоастаяра цаI йола позици хила еза дакъа лоацача мехкий.

Комитета болх чакхбаьлар итогови документ тIа а эцаш бусалба дуненга, дунен сообществага, ООН членаш йолча паччахьалкхений правительствашка кхайкаш йола рекомендацеш а е.

Документаша тIахьех цхьатарра бокъо хилара кIийлен тIа Палестина Мукъаяккхара Организацеи Кхерамзлен Совета массазарча пхе членои дакъа а лоацаш ООН цIерагIа Гаргарча Малхбоален дош машаре къоастадара гаргарча хана дунен халкъашта юкъера конференци яра. Комитета заседани йолча хана белгала ма даккхара, из регионе эттача хьалаца дувзаденна дерригa дешаш къоастадара цаI мара боаца нийса никъ ба.

Ифране хиннача совещане дакъа лоацаш хиннараш цхьа уйла йолаш бар малхбоалерча Иерусалиме, Газа секторе, Иордан яхача додача хин Малхбузерча берда йисте этта хьал ирдалара бахьаний хьакъехьа. Регионе машар а стабильность а хила йиш яц палестински проблема нийсхонца къоаста ца йича, яхаш белгалдоах рекомендацеш тIа.

Маьрша бахача наха низашдара Израила Iаьдала политика хьадда харц а яь, комитета заседане къамаьлаш даьраша аьлар, цхьайолча йоккхийча паччахьалкхенаша, эггара хьалха США-с, лаьца позици хулаш долчун хьакъехьа кхераме я, аьнна. Гаргарча Малхбоалерча хьалаца дувзаденна дунен халкъашта юкъерча сообществас ду гIулакх, бухсоцаш хьахургдар холуш юхаувз США политикас. Из доагIа, къаьстта аьлча, Кхерамзлен Совета массазара членаш йолча паччахьалкхений викалех латтача лаьрххIача комитета, хIаьта иштта ООН генеральни секретара а балхах.

Комитет хьежар израильски оккупацена духьаларча палестиний къовсам хьаллацара тIадерзадаьча цхьадолча дешашка а. Къаьстта аьлча, дIалийцача территорешка бахача наха новкъостала средстваш гулъяра кампани дIаяхьа соцадир.

Борис БУКАРЕВ,
АПН соб. корр.

Рабат.

2611 РАКЕТ ДIАЙОАККХАРГЬЯ

РСМД дIаяхарах долча советско-американски Договора Вашингтоне кулгаш яздарах реакционни телетайпаша хоам баьча диплургдоацача декабрьски дийнахьа сона дагаехар дукха ха йоацаш Бонне хиннача телехроника кадраш: «Першинг-2» яха американски ядерни ракета дIахьош йола боккха мухь кхухьа тегач Хайльбронна юххе Малхбузерча Германе цхьан шоссе кIалтIаьлар. Мадарра аьлча, бокъонца хила тарлургдолаш да уж унзара сурташ Хайльбронка юхе а доацаш Рейнланд—Пфальц яхача лаьттан територе тIа даьха. Цига 56-ча американски бригада полевой ученеш йолча хана ядерни боеголовка йола цхьаькха «Першинг-2» кювете чу яхар.

Дагайоха йиш яр кхыйола дуккха а геттара кхераме хIама хинна моттигаш. Англе сигала лотаелар американски бомбардировщик, ала цох Iоуллача атомни бомба тIа кхаьчабар. Шотланде екъача доке лаьттача «Натаниел Грин» яхача хин кIал лелача американски кемах цIи яьлар. ХIанз а тIехь дIаяьннаяц 1966 шера Паломарес яхача испански поселка районе американски бомбардировщика «цаховш» йиъ ядерни заряд Iойожийтачара радиаци...

Дукха ха йоацаш США квакерски органинзацей доклада тIа белгалдаьккхад, къаьстта аьлча, дIадахача 12 шера духхьала США ВВС-е, ракетно-ядерни юкъе а йолаш техникаца дувзаденна 380 совгIа цIенхаштта хьовзам балар.

Хьовзам, техникагара баьнна ца Iеш, нахагара а бала тарлургба. Ца ховш дац ядерни герзаца гIулакх доагIача американски тIема гIулакхерча 120 эзар сагах хIара шера эскарера дIавохийт пхи эзар гаргга саг хронологически алкоголизм, наркотикаш езаш, гуччахьа психически телха хилар бахьан долаш. Цамогаш бола дикка дукхабараш шоай ханнахьа хьагучабахац!

ХIара керда хьовзам массаза хул США тIема командоване кIаьдде гIерташ дувц: электронни блокирующи устройстваша цIендаь дIадоаккх «ца ховш герз доалийталга», яхаш. Бакъда, иштта хIама хиннадац. ХIаьта а дуккхача факташа тешал ду ракетно-ядерни техника тIарча ЭВМ 100 процент тешам луш ца хилара. Боккъалдар аьлча, компьюторни устройстваш шоаш дуккхача моттигашка меттаотталургдоаца зулам даргдола бахьан хила тарлуш я. «Атомни заман историе чухь дукха я харц атомни оарц даьккха, радара гIайтта йолхача гIажех сигал яьнна ракеташ, гIургIажех — МИГ-аш, хьакхеташ латтача Беттах гаргакхоачаш латта баллистически ракеташ, хIаьта ца ховш компьютере йисача учебни оарц даккхара йоазув долча програмах «тIема доаккха оарц» хийтта моттигаш, — яхаш язду Иллинойски университета профессора Л. Сеннота «ДIадоладалар: керда уйла оттар. Советски малхбузерчеи Iилманхоша тIахьех тIемаш доаца машар бара» яхача хIанзза арадаьннача книжка тIа. Американски официальни даннеегIа 1977 шера денз 1984 шерага кхаччалца йолча хана «цIенхашта хиларга диллача юккъерча боарамера» 1152-за харц оарц даьккхад.

ХIаьта, кхыметтел, эггара вай хана дикагIйола компьютераш а я ца талхе а, кхы цхьаькха кхерам боаллаш а — арахьара зуламхой тIакховда йиш йолаш. Масала, дукха ха йоацаш «Гамбургски компьютерни клуберча» наьха группана мегар НАСА ткъаь вычеслительни центрах шоай персональни компьютераш дIахотта, «Шаттл», «Чэлленжер» санна йолча проектах йола геттара къайлагIара информаци хьаэца а. Хьайна дов дIатоIаде гIерташ «компьютерни зуламхоша» аьлар, «данней банкех» компьютераш дIахоттар цIена «профилактически гIулакха», электронни системаш геттара дика ца хилар дIахьокха а ду. Фу дергда хIаьта, парна из де карагIдаьлар. Къаьстта кхераме да «зуламхошта» геттара къайлагIара программаш еша магарал совгIа, цхьаккха лер юхе ца юташ царех пайда эца царна могаргхилар.

Дуккханеша кхетадаьд иштта кхерам болга. Из кхерам лохбара яь я Москвеи Вашингтонеи йоагIаш йола центраш яхкарах йола соглашени. Цу лостаме баькха лоархIаме гIа ба РСМД дIаяхарах дола Договор. Цу ДоговорагIа 2611 ядерни ракета дIаяккха лерхI. Ловча ма хийла уж селлара дукха а, бакъда царех хIараяр адамий цивилизаци йохаяра кхерам болаш я. Уж дIаяхаро адамаш «санкционированни йоаца катастрофа» хила тарлуча 2611 бахьанах мукъадоахаргда.

Эдуард БАСКАКОВ,
(АПН).

СССР — ШВЕЦИ: ДИКА ТРАДИЦЕШИ ПЕРСПЕКТИВАШИ

Советско-шведски гIулакхий эггара хьалхара юхь дIайолайир Сийлахь-йоккха Октябрьски социалистически революци хинна массехк бутт ма баьллинге а. ХIаьта Советски Россе эггара хьалхарча викало В. Воровске хьинаре дакъа а лоацаш, Малхбузено кхайкаяь экономически блокада йохаеш къонача Советски Республикаца бувзам тоссаш кулг яздир «А. Юнсон и Ко» яхача концерно. Россера лен а кIомал а лоаттабергболаш 1918 шера май бетта баьча цу бартагара дIадоладелар шин оагIорахьара дола торгови гIулакхаш. Дага ца доахаш дита йиш яц Советий Iаьдала хала хинна ткъоалагIа шераш а. Цу хана «Нохаб» яхача шведски фирмаца барт бир цо вай мехка эзар паровоз бергболаш. Из фирма хIанз а вайца дика гIулакх доагIаш я.

Промышленни дегIадаьхкача мехкашкарча Советски Союза торгови партнерашта юкъе кхойтталагIа моттиг лоац Швеце 1986 шера йолча даннеегIа, хIаьта Малхбузен Европе мехкашца СССР йолча торговле нйслагIа моттиг.

ХIанз Швеценеи СССР-аи юкъера гIулакхацара бувзамаш 1990 шерага кхаччалца экономически Iилма-технически хьакъехьа цхьана къахьегилга дегIадоаладара йолча программа тIа оттадаьда. Цу тIа белгалдаьккхад долаш дола бувзамаш шерде гIерташ хилар. Цу программагIа тайп-тайпарча доакъошка цхьана къахьега лерхI, царца торгови, промышленни кооппераци, цхьана ду Iилман тохкамаш, юрта боахам, транспорт, туризм, финансаш, экономически коммерчески информаци а йолаш.

Iоаьльча опыто, хIаьта иштта СССР арахьарча экономически болх вIаштIехьбаккхара системе хулача хувцамаша дика лард еллай долаш дола бувзамаш кIоарг а шер а дира меттел, цхьана къахьегара керда формаш дегIайоалаяра а.

1985 шера кулгаш яздир правительствашта юкъе форда йисттера торговли лелаяра йолча соглашенена. Цо хьахилийтар кагийи юккъереи компанеш юкъеозара дола дика хьалаш.

Европейски валютни единице машинийи оборудованеи шведски экспорта кредитованех йолча соглашене тIа дIаязъяь кредитоване керда система шинна а оагIонна ма йоаггIара я. Цу соглашенега хьежжа финансировани ергья Швецера СССР-е яхьача паркеташ яра йолча комплектни оборудованена. Из оттае лерхI Московски области Люберцы яхача городе.

ИIаьххача хана оттаяь программа кхоачашъеш духьала дIадахача шера оагIоний йиш хилар массехк хаьдда дола гIулакх де. Масала, СССР территоре тIа цхьана йола предприятеш яхкара долча диъ протокола кулгаш яздаьд: Волгоградски области г. Урюпинске ламинированни каьхат ду, Липецки области сомех сок йоаккха, г. Ленинграде сомий сокаштеи шурийнеи расфасовка ю предприятеш яхкараи «Европейская» яха гостиница эргаяьккха тоаяраи. 1988—1990 шерашка хIара шера Швеце 300 эзар тонн кIор, хIаьта иштта химически промышленноста цхьадола товараш а дохьийтаргдолаш барт баьб.

СССР Госагропрома председатель В. С. Мураховский 1987 шера ноябрь бетта Швеце вахача хана «Тошенский» яха агропромышленни комплекс этапашка хьалъергйолаши эргаяьккха тоаергйолаши цхьана оттадаьча документашта кулгаш яздир.

Александр БЫЧКОВСКИЙ,
АНР соб. корр.

ТАИЛАНД. Бангкоке баха нах цIеношца Iалашбара проблема ира латт. ХIанз тайски столице 1000 гаргга нах баха боангаш я, хIаьта цар чу миллион совгIа саг вах. АьшкагIеи ардакхегIеи вIашагIъйихкача цу боангашка цхьаккха а тайпа коммунальни паргIато яц.

Хьал иштта дале а Бангкока Iаьдала нах цIеношца Iалашбара проблема къоастаяра цхьаккха хIама дац. Бакъда цхьадола де дезараш тIанийду.

СУРТАШ ТIА: Бангкокерча дуккха йолча къеча поселкаех цхьанахьа баха нах; Бангкокерча къеча поселкера кхалсаг.

Б. ЧЕХОНИНА сурт.
(ТАСС).

